

23 ting om opphavsrett – DEL 4

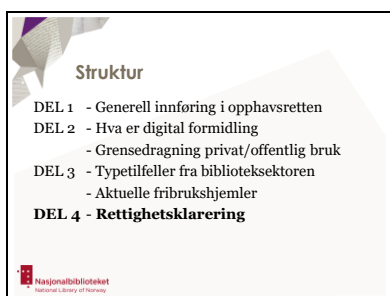
Tekstalternativ

Lysbilde 1

Hei igjen, da har vi kommet til biten om rettighetsklarering.

Lysbilde 2

Dette er del fire av opphavsrettslige sidene ved digital formidling. Dere skal nå ha hørt om hva digital formidling er og hvordan det er beskyttet av opphavsrettens eneretter i del 2 og hvordan noen av de sentrale typetilfellene for bibliotekenes bruk kan legitimeres under unntakene fra eneretten i del 3. Det vi nå skal gå gjennom er behovet for rettighetsklarering når bruk uten slik klarering ikke er mulig.

Lysbilde 3

Kort sagt rettighetsklarering er relevant når vi allerede har fastslått at materiale er beskyttet av opphavsretten, at bruken er dekket av opphavsrettens eneretter og at ingen unntak fra den beskyttelsen kommer til anvendelse.

Det er da normalt nødvendig å klarere den ønskede bruken med rettighetshaver, nettopp det som er tema for del 4: rettighetsklarering.

Lysbilde 4

I åndsverkloven er det etablert tre overordnede former for rettighetsklarering avtalelisens, tvangslisens og samtykke, enten direkte eller indirekte fra opphaver, den som skaper verket.

Lysbilde 5

Avtalelisens kan defineres som bruk tillatt etter avtale med godkjent representativ organisasjon. En avtalelisens er en direkte lisens med organisasjonens medlemmer som gis såkalt avtalelisenseffekt. For å si det veldig enkelt vil en avtalelisens også gjelde også for rettighetshavere som ikke er medlem av organisasjonen. Utenforstående rettighetshavere har rett til likebehandling med medlemmene til motytelsen for avtalelisensen.

Tvangslisens er bruk tillatt mot vederlag etter lovhjemmel.

Samtykke er bruk tillatt etter uttrykkelig eller implisitt samtykke fra opphaver eller noen som har lov-

eller hjemmelsgrunnlag til å representere denne. Som dere kan se er det noen variabler også her vi kommer tilbake til.

Lysbilde 6

Former for rettighetsklarering

- **Avtalelisens**
Bruk tillatt etter avtale med godkjent representativ organisasjon.
- **Tvangslisens**
Bruk tillatt mot betaling etter lovhjemmel.
- **Samtykke**, direkte eller indirekte fra rettighetshaver.
Bruk tillatt etter uttrykkelig eller implisitt samtykke fra rettighetshaver eller noen som har løv- eller hjemmelsgrunnlag til å representere denne.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Jeg går ikke noe videre inn på tvangslisens her, siden det ikke er noen lovhjemler for dette som er spesielt relevante for bibliotekenes digitale formidlingsaktivitet.

Lysbilde 7

Avtalelisens

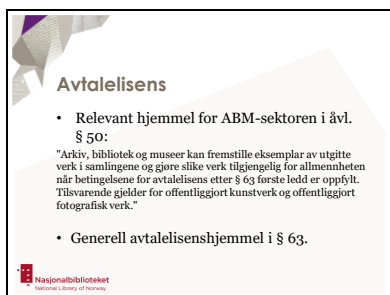
- Bruk tillatt etter avtale med godkjent representativ organisasjon.

Kilde: Håge Lundu/Kopinor

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

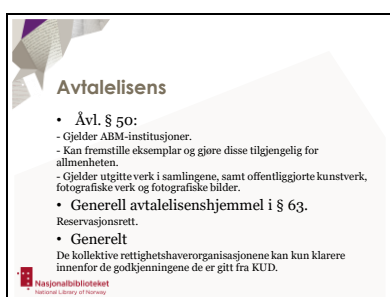
Avtalelisens er som nevnt bruk tillatt etter avtale med godkjent representativ organisasjon. Et fremtredende eksempel her er jo bokhylla-avtalen, som ble inngått mellom Nasjonalbiblioteket og Kopinor. Den tillater digital formidling på Nasjonalbibliotekets nettsider av trykte bøker utgitt i Norge til og med år 2000.

Lysbilde 8

Vi har to relevante hjemler for avtalelisens for biblioteksektoren. §§ 50 og 63.

Lysbilde 9

§ 50 gjelder utgitte verk i samlingene offentliggjort kunstverk og offentliggjort fotografisk verk i samlingene til ABM-institusjoner. Disse kan digitaliseres og deles ved overføring hvis det foreligger en avtalelisens.

§ 63 er en generell avtalelisenshjemmel der bruken bestemmes i avtalen. Den inkluderer en eksklusjonsrett, men hvor relevant dette er kan diskuteres. I bokhylla-avtalen, fremforhandlet med hjemmel i § 50, er eksklusjonsretten tatt inn i avtalen, slik at det ikke praktisk er noen stor forskjell. Det ligger også et krav om en generell eksklusjonsrett i det nye digitalmarkedsdirektivet

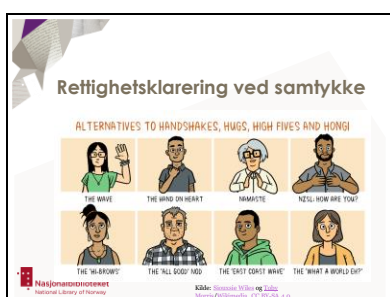
Et annet sentral tema er at de kollektive rettighetshaverorganisasjonene kun kan klarere innenfor de godkjenningene de er gitt fra KUD. Avtalene er også gjerne større og sektoroverskridende, enn klareringsavtaler for enkeltbruk.

Lysbilde 10

Her er de organisasjonene vi har for avtalelisens, det er Kopinor for trykte verk, Tono for musikkverk, Bono for billedkunst og fotografi og Norwaco for film og kringkasting.

Lysbilde 11

Hvis man ikke har en avtalelisens som dekker den digitale formidlingen man ønsker å gjennomføre må man altså vende seg til samtykke.

Bildet her illustrerer noen eksempler på hva som kanskje må regnes som ulike typer samtykke i disse koronatider.

Lysbilde 12

Før man starter en prosess med rettighetsklarering kan det være greit å ha klart for seg hva saken gjelder. Hva er det som må klareres? Og fra hvem må det klareres? Dette er ikke alltid åpenbart, og noen ganger må man bedrive litt detektivarbeid før man finner frem til riktig person. Det er også greit å ha klart for seg hvilke opphavsrettslig relevante handlinger man har behov for å klarere.

Lysbilde 13

Rettighetsklarering ved samtykke

- Rettigheter i opphavsrettslig materiale
- Opphavsrett
- Naborettigheter:
Utøvende kunstnere, produsenters enerett, kringkastingforetaks rettigheter, fotografiske bilder, databaser.
- Investeringsvern, markedsføringsloven
- Satsbeskyttelse.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Et første spørsmål er hvilke rettigheter som foreligger. Dette er sentralt for å identifisere potensielle rettighetshavere i materialet man ønsker å bruke.

I opphavsretten har man som dere har vært gjennom med Valentina opphavsrettigheter som beskytter åndsverk og naborettigheter, som utøvende kunstners prestasjoner, produsentrettigheter, fotografiske bilder osv.

Utover opphavsretten kan det også følge andre beskyttelser som f.eks. satsbeskyttelse. Dette er en beskyttelse som følger av markedsføringsloven og beskytter satsbildet. Det kan derfor ha betydning der dette gjengis.

Lysbilde 14

Rettighetsklarering ved samtykke

- Praktiske konsekvenser:
- Kan være flere rettighetshavere i et åndsverk, viktig å kartlegge.
- Kan ofte henvende seg til en enkelt motpart, men krever lov- eller avtalegrunnlag.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

De praktiske konsekvensene av dette:

Det kan være flere rettighetshavere i et åndsverk, så dette er viktig å kartlegge. Man kan ofte henvende seg til en enkelt motpart, men dette krever lov eller avtalegrunnlag.

Lysbilde 15

Ulike bestemmelser om samtykke

- Samtykke etter verkstype
- Samtykke fra andre enn opphaver
- Krav på rimelig vederlag
- Presumpsjonsregler
- Former for samtykke

Nasjonalt bibliotek
National Library of Norway

Åndsverkloven inneholder ulike bestemmelser om ulike sider ved opphavsrettslig samtykke og jeg vil gjennomgå disse i det følgende. Det gjelder for det første ulike regler om samtykke avhengig av verkstype. Det gjelder regler om til hvilken grad andre enn opphaver (den som skaper verket) kan gi samtykke til bruk. Det gjelder regler om opphavers krav på rimelig vederlag. Det gjelder også ulike presumpsjonsregler om rettighetsovergang. Vi har også visse regler om former for samtykke.

Dette er veldig ulike og varierte regler så å se den klare systematikken her er ikke nødvendigvis så lett, men dette er de mest sentrale reglene som er relevante for samtykke til bruk av opphavsrettslig materiale.

Lysbilde 16

Almennelige bestemmelser om overdragelse

- Opphaveren kan helt eller delvis overdra rettighetene til et åndsverk, med unntak av de ideelle rettighetene i åvl. § 5, jf. åvl. § 67 (1)
- Overdragelse av eksemplar innebærer ikke overdragelse av opphavsrett, jf. åvl. § 67 (3).

Nasjonalt bibliotek
National Library of Norway

Åndsverkloven etablerer noen almennelige regler om overdragelse av opphavsrett. For det første gjelder dette den ganske grunnleggende rett for opphaveren til å overdra sine rettigheter til en annen. Uten en slik mulighet måtte all bruk klareres med skaperen av verket. Det etableres også det heller åpenbare utgangspunkt om at overgang av eiendomsrett til et eksemplar ikke innebærer overgang av opphavsretten i eksemplaret. Kjøperen til en bok, om det så er en førsteutgave eller originalmanuskript får altså ikke opphavsrett til eksemplaret.

Lysbilde 17

Samtykke etter verkstype

- Verkstyper i åndsverkloven:
  - Bearbeidelse
Et eksisterende verk bearbeides eller overføres til en annen litterær eller kunstnerisk form slik at både opprinnelige verkshøyden og egen verkshøyde består.
  - Samleverk
Flere åndsverk eller deler av verk settes sammen på en slik måte at samlingen har verkshøyde.
  - Fellesverk
Verk skapt av flere uten at den enkeltes bidrag kan skilles ut som selvstendige verk.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Så til spørsmålet om hvem man skal henvende seg til.

Åndsverkloven etablerer visse regler om samtykkekompetanse basert på verkstype. Her vil jeg fremheve tre typer som er gitt spesielle regler.

Bearbeidelser er, som Valentina vil ha nevnt, et eksisterende verk som bearbeides slik at både opprinnelige verkshøyden og ny verkshøyde består i resultatet. Samleverk er der flere åndsverk eller deler av verk settes sammen på en slik måte at samlingen har verkshøyde. Fellesverk er verk skapt av flere uten at den enkeltes bidrag kan skilles ut som selvstendige verk. Ærkeeksempelen her er Brudeferden i Hardanger av Tidemand og Gude.

Lysbilde 18

Samtykke etter verkstype

- Verkstyper i åndsverkloven:
  - Bearbeidelse
  - Samleverk
Krever samtykke både fra skaperen/skaperne av de opprinnelige verkene og den som skaper bearbeidelsen/samleverket.
  - Fellesverk
Verkets første offentliggjøring samt offentliggjøring av verket på annen måte eller i en annen form krever samtykke fra alle opphaverne. Ny offentliggjøring på samme måte kan hver av opphaverne gi samtykke til.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

For bearbeidelser og samleverk kreves det samtykke både fra rettighetshaver for de eldre verkene og til det nye verket.

For fellesverk må alle rettighetshavere gi samtykke til første offentliggjøring på en måte eller i en form. Ny offentliggjøring på samme måte kan hver av opphaverne gi samtykke til.

Lysbilde 19

Samtykke fra andre enn opphaver

- Generelt forbud mot videreoverdragelse av opphavsrettigheter, jf. åvl. § 68 (2).
Med mindre de inngår i en foretning eller foretningsavdeling og overdras sammen med denne.
- Anses å gjelde både hjemmel til å råde over verket og tilfeller av enkeltbruk.
- Kan fravikes ved avtale.

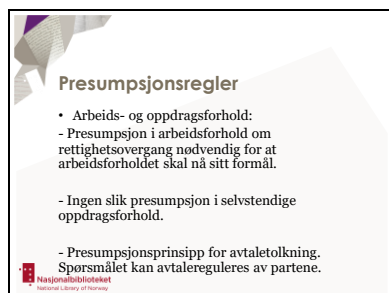
• Altså: Krever avtale- eller lovgrunnlag for at en mellommann kan videreklerare.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Et annet sentralt tema er om andre enn opphaver kan klarere bruk. Her har vi en regel i åndsverkloven § 68 som etablerer et forbud mot videreklering av andre enn den som skaper verket. Et unntak er her hvis rettighetene inngår i en forretning eller foretningsavdeling og overdras sammen med denne, noe som vel ikke er spesielt praktisk for bibliotekenes digitale formidlingsaktivitet. Forbudet anses å gjelde både hjemmel til å råde over verket og tilfeller av enkeltbruk.

Det sentrale punktet her er at forbudet kan fravikes med avtale. Praktisk betyr det at mellommenn ofte kan klarere, men det krever avtale- eller lovgrunnlag.

Lysbilde 20

Presumpsjonsregler

- Arbeids- og oppdragsforhold:
  - Presumpsjon i arbeidsforhold om rettighetsovergang nødvendig for at arbeidsforholdet skal nå sitt formål.
- Ingen slik presumpsjon i selvstendige oppdragsforhold.
- Presumpsjonsprinsipp for avtaletolkning.
Spørsmålet kan avtalereguleres av partene.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

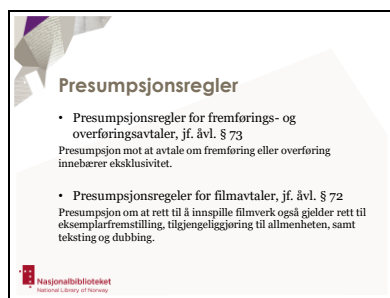
Vi har også en del presumpsjonsregler i opphavsretten om rettighetsovergang.

Den mest velkjente er ikke regulert i åndsverkloven, men følger av det vi kaller ulovfestet rett. Dette gjelder presumpsjonen om overgang av rettigheter i arbeidsforhold. Denne presumpsjonen har betydning hvem som sitter på rettigheter skapt i et arbeidsforhold, og altså hvem man må henvende seg til for å klarere bruk.

I arbeidsforhold er det en presumpsjon om rettighetsovergang nødvendig for at arbeidsforholdet skal nå sitt formål.

Det var oppe til diskusjon om det skulle lovfestes i den nye åndsverkloven, men ble til slutt utelatt, uten at det endrer gjeldende

Lysbilde 21

rett. Det som var sterkt omdiskutert i den prosessen var om en slik presumpsjon også skulle innføres i selvstendige oppdragsforhold. En slik presumpsjon ble ikke innført og gjelder ikke etter gjeldende rett.

Det er viktig å merke at dette kun er et presumpsjonsprinsipp for avtaletolkning. Altså kan spørsmålet avtalereguleres mellom partene, selv om det kanskje ikke er veldig praktisk at opphavsrettigheter nødvendige for at et arbeidsforhold kan nå sitt formål uttrykkelig utelates fra rettighetsovergang.

Det gjelder videre en presumpsjonsregel om fremførings- og overføringsavtaler mot at slike avtaler innebærer eksklusivitet i åndsverkloven § 73.

Videre gjelder det en presumpsjon for filmavtaler om at rett til å innspille filmverk også gjelder rett til eksemplarfremstilling, tilgjengeliggjøring til allmenheten, samt teksting og dubbing ifølge åndsverkloven § 72.

Den første regelen her er nok av mindre relevans for bibliotekenes virksomhet, men den andre kan si noe om hvem som kan klarere for film.

Lysbilde 22

Krav på rimelig vederlag

- Krav på rimelig vederlag når skaperen av et åndsverk utenfor forbrukerforhold helt eller delvis overdrar retten til å råde over det, jf. åvl. § 69.
- Gjelder skaperen av åndsverket mot den denne inngår avtale om overdragelse med ikke senere ledd.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Et annet viktig tema er bestemmelsen I åndsverkloven § 69 som etablerer at krav på rimelig vederlag for skaperen av et åndsverk når denne helt eller delvis overdrar retten til å råde over det. Dette har betydning fordi det kan ha innvirkning på hva vederlaget i en avtale om klarering må vurdere. Kravet på rimelig vederlag gjelder i første ledd, altså mellom skaperen og den denne inngår avtale med, og ikke for videreklarering der det er tillatt.

Lysbilde 23

Krav på rimelig vederlag

- **Rimelighetsvurdering:**
Forholdene på avtaletidspunktet legges til grunn, herunder hvilke rettigheter som overdras, hva som er vanlig på området og de konkrete forhold som gjør seg gjeldende, herunder partenes forhandlingsstyrke og formålet med den avtalte bruk samt den samsvarende verdi av overdragelsen for bruk i ervervs virksomhet.
- Ufravikelig, men ikke til hinder for gratisklarering, f.eks. Creative Commons.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

For å si hva som er et rimelig vederlag må det foretas en rimelighetsvurdering. Her er det forholdene på avtaletidspunktet som legges til grunn, slik at etterfølgende forhold ikke vektlegges. Her kommer det nye regler med digitalmarkedsdirektivet som også vil ta I betraktning visse etterfølgende forhold.

Regelen er ufravikelig, men ikke til hinder for gratisklarering, f.eks. Creative Commons.

Lysbilde 24

Ulike typer samtykke

- Generell avtalerett:
  - Ikke formkrav for rettslig bindende avtale, NL 5-1-1.
- Skriftlig form hjelper å dokumentere avtale, samt avtalens innhold.
- Holder med bekrefteelse i mindre formell form, for eksempel per epost.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Videre er det viktig å være klar over hva som ligger I samtykkebegrepet. Det følger allerede av den alminnelige avtaleretten at det ikke er formkrav for bindende avtale. Muntlig form er like bindende som skriftlig. Dette fremgår blant annet av en av de siste lovene som gjenstår fra dansketiden i norsk rett, Norsk lov 5-1-1. Skriftlig form er derimot nok mest praktisk for aktivitet som bibliotekene bedriver da det tillater å dokumentere både at avtale foreligger og avtalens innhold. Samtidig holder det med mindre

formelle former for samtykke, som for eksempel per epost.

Lysbilde 25

Uttrykkelig og implisitt samtykke

- Samtykke kan i tillegg til uttrykkelig være stilltiende eller implisitt.
- Utleggelse på internett må f.eks. anses som et stilltiende samtykke til en viss grad av ikke-kommerseil bruk, om ikke enhver bruk.
- Rekkevidden av et slikt samtykke må vurderes i tråd med alminnelige avtalerettslige og tingrettslige prinsipper etter en konkret vurdering, jf. Rognstad (2019) s. 474-475

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Samtykke kan I tillegg til uttrykkelig være stilltiende eller implisitt. I visse tilfelle må rettighetshaver handlinger implisitt anses å klarere visse typer viderebruk.

Et eksempel på dette fra Stortinget når spørsmålet om implisitt samtykke var oppe til behandling I forbindelse med revideringen av åndsverkloven I 2005 var at de som deler materiale på internett må godta at brukerne tar utskrift av materialet også for bruk utenfor den private sfære, for eksempel I forvaltningen.

Som fremhevet av Rognstad må rekkevidden av et slikt samtykke må vurderes i tråd med alminnelige avtalerettslige og tingrettslige prinsipper, og det må foretas en konkret vurdering.

Lysbilde 26

Tolkning av samtykke (spesialitetsprinsippet)

- "Ved overdragelse av opphavsrett skal opphavere ikke anses for å ha overdratt en mer omfattende rett enn det avtalen klart gir uttrykk for.", jf. åvl. § 6
- Avtaler om overdragelse av opphavsrett gjelder kun det som fremgår av avtalen.
- Uklarheter tolkes innskrenkende i skaperens favør.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Når det foreligger et samtykke vil innholdet i det ofte også måtte tolkes. Her har man i opphavsretten en spesialregel som sier at innholdet i slike avtaler og eventuelle uklarheter skal tolkes innskrenkende i opphaverens favør. Det er derfor viktig at man sørger for å klarere tydelig for den bruken man ønsker. Det er greit å være klar over at spesialitetsprinsippet ikke kommer til anvendelse på spørsmålet om det foreligger en avtale. Det må vurderes etter vanlige avtalerettslige regler.

Lysbilde 27

Fribrukslisenser (Creative Commons)

- Materiale delt på lisens som allerede tillater viderebruk.
- Lisensen setter grenser for bruken, og pålegger navngivelse av opphaver.

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

En form for samtykke som man ofte kommer bort i ved gjenbruk av materiale er ulike fribrukslisenser. Et fremtredende eksempel på dette er Creative Commons-lisensene. For de som har fulgt nøye med på mine innlegg denne presentasjonen vil dere se at alle bildene jeg har brukt er delt på ulike Creative Commons lisenser som tillater viderebruk. Disse lisensene er standardklausuler som tillater visse typer bruk valgt av rettighetshaver. Lisensen setter grensene for akseptabel bruk og pålegger navngivelse.

Lysbilde 28

Fribrukslisenser (Creative Commons)

- CC: Creative Commons
- BY: Navn og kildeangivelse
- NC: ikke-kommersiell bruk
- ND: ingen bearbeidelser.
- CC0: "No rights reserved"
- Må i tillegg lenke til lisensen

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Creative Commons-lisensene kommer gjerne i form av ulike forkortelser. Her går jeg litt inn på hva de betyr. De ulike forkortelsene for bruk er som følger:

- CC: Creative Commons
- BY: Navn og kildeangivelse
- NC: ikke-kommersiell bruk
- ND: ingen bearbeidelser.
Bearbeidelser er som dere vet fra tidligere det å bearbeide eller

- overføre et verk til en annen litterær eller kunstnerisk form
- CC0: "No rights reserved", materialet kan da brukes fritt, også uten navngivelse til den grad det er tillatt under lokal lov.

I tillegg må det lenkes til lisensen.

Den som tilgjengeliggjør materiale på en CC lisens vil altså måtte avgjøre om det tillates kommersiell viderebruk og om det tillates bearbeidelser.

Lysbilde 29

Så for å oppsummere, når du skal klarere rettigheter ved samtykke er det viktig å identifisere hva som skal klareres. Her er hvilken verkstype det gjelder relevant. Videre er det viktig å identifisere hvem man må henvende seg til. Utgangspunktet er skaperen, men det kan foreligge avtale- eller lovgrunnlag som tilsier at en mellommann kan klarere, på tross av det generelle videreklaringsforbudet. Her må man også ta i betraktning de ulike presumpsjonsreglene som kan ha betydning for hvem som sitter med rettigheten, for eksempel i arbeidsforhold, og kan klarere. Sist er det viktig å identifisere hvordan man skal gjennomføre klareringen, herunder samtykkeform, type bruk man ønsker å klarere, samt relevansen av kravet på rimelig vederlag.

Forhåpentligvis vil denne oversikt over noen av de mest sentrale reglene rundt samtykke i åndsverkloven gjøre det lettere å gjennomføre en slik prosess.

Lysbilde 30

Da gjenstår det bare å si takk for oss. Spørsmål og problemstillinger som gjelder opphavsrett kan rettes til oss på juss@nb.no.